

Kelebeğin Peşindeki Eleştiri: Süha Oğuzertem ve Modern Türkçe Edebiyat

Murat Cankara *

Tabipliğin en fennî ciheti bir hastanın vefat etmiş olduğunu anlamak olub yoksa bir hastalığın hangi hastalık olduğunu teşhise muvaffak olsalar bile her hastalığın birçok envai olduğundan hangi nevinden olmasını hükmedememektedirler.

Ahmet Mithat, *Felâtun Bey ile Râkım Efendi*

Süha Oğuzertem'in¹ 1990-2014 yılları arasında yayınlanmış on altı yazısı Yalçın Armağan tarafından derlendi.² Kitabın başında Armağan'ın kısa bir sunuşu var. Sunuş'taki vurgular şunlar: 1) Hoca'nın bugüne kadar "kitapsız eleştirmen" olarak kalmasının nedeni olarak gösterilen hocalığı, kendisini aralarında bendenizin de bulunduğu öğrencilerine adeta vakfetmesi. 2) Berna Moran, Murat Belge ve Jale Parla gibi Türkiye'deki Batı filolojisi kökenli akademisyenler grubunda olması, "meseleleri geleneksel eğilime kapılmadan"

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi.
mcanakara@gmail.com

Yazının gönderim tarihi: 16/07/2018. Yazının kabul tarihi: 20/07/2018.

¹ Bundan sonra "Süha Hoca" veya "Hoca"; "Oğuzertem" yazarak sözlerimi "bitarafılık" kisvesiyle örtmek istemem.

² Oğuzertem, S. (2018). *Eleştirirken: Modern Türkçe Edebiyat Üzerine Yazılar*. İstanbul: İletişim.

ele alması ve pek çok önemli teorisyenin metinlerinin Türkçeye taşınmasındaki katkısı. 3) Eleştiri anlayışının başat özelliği olarak, klişeleşmiş yargı ve yerleşik algılara itirazı. 4) Metinlere psikanaliz ve etik ağırlıklı bakışı; bu iki perspektife ekoeleştiri, Marksizm, feminizm ve anlatıbilimin de eklenebilecek olması. 5) Postmodernizme mesafesi. 6) Metinlerden ikisine “Ardından” başlığıyla birer not ekleyen Hoca’nın özeleştiriliği. Bunlar haricinde şunu da belirtmek gerekiyor: Armağan, kitaptaki yazıları kronolojik bir sırayla değil, üç “tematik” başlık (“tematik” doğru seçim mi, emin değilim) altında sunmuş. Bunlardan ilki, “Yazarın İzi”; Sait Faik, Yaşar Kemal, Leyla Erbil ve Halikarnas Balıkcısı’nın eserlerini bütüncül bir bakış açısıyla ve etik kavramı çerçevesinde ele alan yazıları bir araya getiriyor. “Metnin Gizi” başlıklı ikinci bölümde ağırlık metin analizinde. Üçüncü bölüm, “Tanpınar’ın Gizemi”, zaten kendini ele veriyor.

Eleştirirken üzerine iki değerlendirme mevcut. Selim İleri’ninki daha ziyade, yazarın eleştirel bakışı karşısındaki takdirini dile getiren kısa bir not.³ Hoca’nın bilhassa *Sodom ve Gomora* okuması İleri’yi haklı olarak etkilemiş. Onun yerleşik algıya, klişeleşmiş yorum çerçevelerine itirazının sözde kalmadığını, okuru alt üst edip metni bir kez daha okumaya sevk edebildiğini gösteren güzel bir örnek. Jale Özata Dirlikyapan’inki ise daha kapsamlı ve eleştirel bir yazı.⁴ Yalnızca eleştirmenin meziyetlerine ve yazıların düşünsel kışkırtıcılığına dikkat çekmiyor, bir iki noktada kendi yaklaşımını vurgulayıp onu eleştiriyor da.

Buraya kadar değindiğim üç değerlendirmeye temelde itirazım yok. Tahminimce bunlara yapabileceğim en anlamlı katkı, Armağan ve Özata’nın kanaatlerinin aksine, *Eleştirirken*’i kronolojik/tarihsel olarak okumanın muhtemel verimliliğidir. Şimdi onların isabetle altını çizdiği noktalardan bazılarını açmaya, yazıları belli ölçülerde tarihselleştirip yöntem ve içeriklerinin bir haritasını sunmaya çalışacağım.

³ İleri, S. (2018, 28 Haziran). ‘Eleştirirken’: Çağdaş Edebiyatımıza Katkı. Erişim <http://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/elestirirken-cagdas-edebiyatimize-katki-40880115>

⁴ Dirlikyapan, J. Ö. (2018, 28 Haziran). Eleştirirken Hep Yeniden Düşünmek. Erişim <http://t24.com.tr/k24/yazi/elestirirken-hep-yeniden-dusunmek,1054>

Ülke

Burada kişisel gözlemlere dayanarak amatörce ve riskli bir işe girişmek zorunda hissediyorum kendimi. Ama madem bendeniz bu kitabın “eleştirmeni”, o halde işin içinde o da var. Hem sonra metnin içiyle dışı arasında ilişkiler kurmak, ya da hiç olmazsa ima etmek, (en azından bir tür) eleştirinin görevleri arasında sayılmaz mı?

Süha Hoca Boğaziçi Üniversitesi’nde İngiliz Dili ve Edebiyatı okuduktan sonra, 1994’te, Tanpınar üzerine hazırladığı tezle Indiana Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü’nden doktora derecesini almış. 1998’den itibaren Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü’nde ders vermeye başlamış. Hikâyenin bu kısmı dikkate değer: Türkiye’nin ilk özel üniversitesinde Talât Sait Halman başkanlığında bir Türk Edebiyatı Bölümü açılıyor, bölüm bilinçli olarak “Türk Dili ve Edebiyatı” adını almıyor, Boğaziçi mezunu ve Amerika doktoralı genç bir bilim insanı Ankara’ya gelmeyi kabul ediyor, üstelik doktorasını “başka bir alan”da yapmış olduğu halde (lisansını saymıyorum bile) bu bölüme atanabiliyor. Postmodernizm her yerde, Orhan Pamuk patlaması yaşanmış (daha *Kara Kitap*’ın ne menem bir şey olduğunu anlayamadan *Yeni Hayat*’ı buluvermişiz kucağımızda), Tanpınar yeniden keşfediliyor, YKY Enis Batur yönetiminde fırtına gibi, *Defter* orta yaş krizini atlatmış ve olgunluğun tadını çıkarıyor, kılıktan kılığa bürünen *Kitap-lık* dergisi gündem yaratabiliyor, Jale Parla’nın *Babalar ve Oğullar*’ı tartışmasız kabul görmüş, kitabın önsözünden tanıdığımız Nurdan Gürbilek dili ve bakışıyla genç okur ve eleştirmen adaylarını büyülemiş, onunla birlikte Parla’dan ders alan Bülent Somay, Sibel Irzık gibi isimler de Türkçe edebiyat ve kültür incelemelerinde yeni bir dilin doğum sürecine katılmışlar, katılacaklar. Yine 90’lardan 2000’lere geçerken beyaz Toroslar, ekonomik kriz(ler) ve devalüasyon, (ikinci) cumhuriyet tartışmaları ve (o zamanlar için) “pasif bir devrim”.

Yalnızca yüksek lisans ve doktora derecesi vermek üzere kurulan Türk Edebiyatı Bölümü’nün 90’ların sonu ve 2000’lerin başı itibarıyla vaatleri şunlardı: Yurt, öğrenim bursu, akademik başarıya endekslı cep harçlığı (2001 devalüasyonundan sonra en azından bazı öğrenciler için buna “maaş” demekte sakınca yok), özel sağlık sigortası, dil öğrenme imkânı, Türkiye standartlarının çok ötesin-

de bir kütüphaneye erişim hakkı, bilhassa Türkoloji kökenli olmayan öğrencilere ardına kadar açık bir kapı. Bu ütopyanın -ki nasıl bir ütopyaysa yıllarca sigortasız, yani emekliliğimize sayılmadan ve performans yetersizliği yüzünden bir gün içinde ve tazminatsız ve hiçbir şeysiz kapı dışarı edilme olasılığıyla asistanlık yaptık- parçası olabilmek için ve olduktan sonra da daha fazla burs alabilmek için birbiriyle (zaman zaman acımasızca ve ileriki yıllarda pişmanlığa neden olduğunu tahmin ettiğim düzeyde) yarışan hukuk, mühendislik, sosyoloji ve daha bir sürü bölümün mezunları. Süreç boyunca hayatımız üzerinde en etkili iki kişiden biri ve tartışmasız en sık karşı karşıya olduğumuz kişi, adeta sınıf öğretmenimiz, Süha Oğuzertem. Bize sunulan üç anahtar kelime: disiplin, eleştirelilik, kuram. Uygulama: İtiraz edilebilecek bir genelleme avlayıp kendi iddiamızı ispata gayret ettiğimiz (x şunu söylemiştir ama a, b, c ayrıntılarına bakılırsa yanılmıştır) ya da kaba bağlantılarla da olsa Ahmet Mithat'ı Bakhtin'le okuduğumuz, bunu da son derece katı bir formatla (MLA, sözcük sınırı vb.) ve zamanında (*bir dakika* bile geç kalmadan) sunmakla mükellef olduğumuz ödevler. Bitmeyen tartışma: Kuram-metin ilişkisinde istenen düzeyin nasıl tutturulacağı ve “yerli” kuram meselesi. Bocalama: Edebiyat eleştirmenliği, edebiyat tarihçiliği ve ediplik/şairlik arasındaki ayrımların göz ardı edilmesinden kaynaklanan sembolik şiddet. Bir yandan da bölüm bülteni *Kanat*, her yıl düzenlenen Genç Eleştirmenler Sempozyumu (sonraki adıyla Tezler ve Kuramlar), henüz projeciliğin moda olmadığı bir zamanda ve görece yetersiz koşullarda hayal edilen/ettirilen projeler, yavaş yavaş görücüye çıkmaya başlayan tezler.

Buradan yola çıkarak, şimdiye kadar “kitapsız” kalmış Hoca'nın *Eleştirirken*'deki yazılarında da gözlemleyebileceğimiz üç noktaya dikkat çekmek isterim: 1) Hoca'nın pedagojik yanı hep baskın olageldi. Her ne kadar bu tutumu zaman zaman bazılarının sinirini bozmuşsa da, Türkiye'deki akademik ortamın (?) ahvali düşünüldüğünde, ne kadar önemli bir işe soyunduğunu daha iyi anlayabiliriz. Enerjisinin çoğunu şimdi çoğu hoca olan öğrencilerinin yazdıklarını *gerçekten* okumaya, yazıyla ilişkilerini *doğrultmaya* harcaması bir yana, yazılarında eleştirinin/edebiyatın işlev ve görevleri ve/ya bir metne sorulabilecek sorular hakkında ne kadar sık görüş belirttiği

gözünüzden kaçmayacaktır. 2) Gerek yaptığı seçimler (Ankara ve Türk Edebiyatı bölümü) gerekse yazılarıyla, Armağan'ın onu isabetle yerleştirdiği filoloji geleneğinde ayrık bir yeri var Hoca'nın. O Moran, Belge ve Parla'yı sayıyor ancak Cevdet Perin ve Güzin Dino'yu da içine alan daha geniş bir perspektiften baktığımızda, Hoca'nın yerli malzemeyle ilişki kurmak, onu anlamak, onu anlamaya çalışırken ve/ya yargılamak için kullanılan paradigmaları sorgulamak ve yerlerine yenilerini önermek bakımından öncüllerine oranla daha kuvvetli bir çabanın içinde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. 3) Murat Belge, Jale Parla ve Sibel Irzık'ın Karşılaştırmalı Edebiyat, İngiliz Dili ve Edebiyatı ve Kültürel Çalışmalar bölümlerinde çalıştıkları, Orhan Koçak ve Nurdan Gürbilek'in de (çok şükür) akademi dışında faaliyet gösterdikleri düşünülürse, Hoca'nın bir Türk Edebiyatı bölümünde kavram ve kuram ısrarının kıymeti daha iyi anlaşılacaktır. Hem bir dili içeriden zorlamıştır -ki artık Türkoloji'nin alametifarikalarından biri de Bilkentlileri (ve elbette Boğaziçilileri) kullandıkları "dil" ("dil"i, yaklaşımı da içerecek şekilde kullanıyorum) üzerinden ötelemektir- hem de bir alanın sözcüğün gerçek anlamıyla tahrik edilmesinde, öneminin yadsınmayacağına inandığım bir rol oynamıştır. Bu tahrikin tezahürlerini, elbette makul ölçüler çerçevesinde, ister Türkoloji bölümlerinde modern Türk edebiyatı üzerine yapılan tezlerin yavaş da olsa son yıllarda geçirdiği dönüşüm -ki Ulusal Tez Merkezi sayfasından başlık tarayarak bile anlaşılabilir- isterseniz Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün Bilkent'ten tedricen devraldığı dinamizm olarak görün.

Metin

Şimdilerde *poetika* diyorlar. Ben daha basit bir şeyin peşindeyim: *Eleştirirken*'i eleştirmen gözüyle okurken dikkatimi çekenler, gözüme batanlar. Önce, tüm metinleri yatay kesenler: Kitaptaki hemen her yazıda karşımıza çıkan, eleştirin görevleri üzerine hatırlatmalar ve eleştirin/eleştirmenin eleştirisi. Eleştirin ve yerleşik algının uzlaşımına yabancılaşma çabası. İzlenimlerden yola çıkan -ki birkaç noktada kendisi de mecburen bunu yapıyor- yüzeysel ve kolaycı yargılara, özdeşleşmeci ve aktarmacı eleştiriye karşı mücade-

le. Metinden yola çıkarak yazara gitme ancak her fırsatta metne geri dönme arzusu. Çıkarımları metinle sınırlandırmayıp daha geniş bir bağlama yerleştirme isteği. Ve yöntem: Sağlam bir literatür bilgisine dayanarak eleştirinin uzlaşmalarının, kör noktalarının, çelişkilerinin saptanması. Sonra itiraz ve itirazı temellendirmek için uygun olduğu düşünülen perspektifin, kavramların açıklanması. Bunun ardından iki yol var: Ya bir metni didik didik ederek “iz”, “giz”, “gizem” peşindeki; çelişkilere, tutarsızlıklara ve belki benzerliklerden daha ziyade farklılıklara duyarlı bir detektif gibi itirazın ikna edici bir biçimde somutlanması ya da -eğer yazarın eserlerinin kendilerine uygun paradigma ve kavramlar ışığında ele alınmadığı düşünülüyorsa- eleştiriyi, ideolojiyi, yazarın külliyatını ve alımlanışını harmanlayan bütüncül bir değerlendirme. Hangi yoldan gidiliyorsa gidilsin, gerektiğinde Türk edebiyatından içre/taşra karşılaştırma ve bir konumlandırma girişimi. Yol boyu görüş menzilinde tutulan “dil” ve “tür”. Çoğunlukla ölçülü fakat yer yer abartılı, ironik, iğneleyici hatta kızgın bir dil ve üslup.

“Sait Faik’in Ütopyacı Poetikası ve Türkçe Kurmacanın Lirik Dönüşümü” Sait Faik’in tür ihlallerini, romanlarında görülegelen teknik “kusur”ları, hikâyelerini açık uçlu yazmasını, gittikçe ben anlatıcıyı tercih eder oluşunu onun “etik şeffaflık arayışı”nın bir sonucu olarak okumayı öneren; milliyetçi önyargılar karşısındaki “istisnai” duyarlılığını, insanlara “dışarıdan” değil “içeriden” bakışını takdir eden; eserlerindeki romantizm izlerine dikkat çekip edebî muadili olarak John Steinbeck’i gösteren bir iadeitibar yazısı. “Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal” nesnesinin diline öykünen, abartılı, ironik, mizahi diliyle Türkçe edebiyat eleştirisinde benzerine şahsen hiç rastlamadığım; bir yandan sağlam bir literatür eleştirisi yaparken bir yandan da Batı merkezli edebiyat ve medyatik yazar tipinin karşısına yerleştirdiği Yaşar Kemal’in “adaletçi, eşitlikçi, çevreci dünya görüşü”nün romanlarındaki karşılığına değinerek bunları “Cumhuriyet ülküsü”yle bağdaştıran; eleştirinin nasıl yazarın gerisinde kaldığından yakınan ve *Höyükteki Nar Ağacı*’nın orta yerinde duran kelebeği fark etmemesine üzülen bir sitem-yazı. “‘En Soylu Vahşi’: Balıkçı’nın Yaşam Yazısının Bugünkü Anlamı” *Mavi Sürgün* örneğinden yola çıkarak edebiyat, kurmaca, (oto)biyografi kavramları

etrafında bir tartışma yürüten; Halikarnas Balıkcısı'nın "kurmama" tercihi üzerine düşünen; eserlerindeki romantik ve lirik boyutu vurgulayıp onu Sait Faik ve Nâzım Hikmet'le yan yana, Yakup Kadri ve Tanpınar'la karşı karşıya yerleştiren; hikâyelerindeki insan-doğa ilişkisini modernlik, Osmanlı-Cumhuriyet karşıtlığı ve çevreci eleştiri bağlamında okuyan; dilinde görülegelen kusurları anlamlandırmayı deneyen ve kimi eleştirmenlerin onun eserlerinde teşhis ettiği milliyetçiliği reddeden bir tür savunu-yazı. "Kaybolmayan Yazar: Leylâ Erbil'in Özgünlüğü, Özgürlüğü" yazarın yapıtlarını edebiyat tarihine yerleştirebilmek için gerekli kavramsal araçlar üzerine; Erbil'in yazarlığı boyunca "tutarlı" bir poetika geliştirdiğini öne süren; onu kültür endüstrisinin "yazarımsı"larından ayıran ve farklılığını teşhis edemeyen eleştirmenleri eleştiren; yapıtlarını anlamlandırırken daha önce gidilmemiş yolları zorlayan; postmodernizme karşı sert ve sadece kendisini değil nesnesini de ondan uzak tutmak isteyen; tartışma yaratacağı şüphesiz genellemelerden çekinmeyen bir seviyazı. "Karakterin Sıfır Derecesi: Sodom ve Gomore'de Aşk, Ahlak ve Millilik" tek bir romana odaklanıp, onu pek de sorgulanmadan yerleştirilegeldiği "milli ve ahlaki" çerçeveden çıkaran; ayrıntılara ve söylemsel çelişkilere *Eleştirirken*'deki ortalamadan bile daha duyarlı; romanın anlatıcısına, baş karakterine, yazarına ve yazarın/eleştirmenin eser için belirlediği ufku aşamayan eleştirmenlere kızgın ve psikanalizin gücünü cümlesi üzerinde orantısızca kullanmaktan çekinmeyen; romanın "çarpık ideoloji"sini, "söylemsel ikiyüzlülüğü"nü, oryantalizme yanaşan bakışını ve ırkçılığını dönemin ruhuna havale etmeyi reddedip tezini Türk milliyetçiliği ve roman ilişkisi bağlamına doğru genişletme arzusunda; yerleşik algıyı ters yüz eden bir hasin-yazı. "Taklit Aşklardan Taklit Romanlara: Genel Kadın Yazarlığı" endüstrileşmiş edebiyatı Ahmet Altan romanları üzerinden eleştiren; yazarın kadın ve aşk söylemlerini akraba romanlardaki "genelleme ekonomisi" bağlamında değerlendirip psikanalitik kavramlarla hırpalayan; yazar, yapıt, anlatıcı ve/ya roman kişisiyle özdeşleşip onların ideolojisini aktarmakla yetinen bir eleştiri yerine daha "radikal", daha "tutkulu" bir kültürel eleştirinin gerekliliğini savunan bir foya-çıkarıcı-yazı. "İktidarı Öven Galip: Modernist Roman(s)ımızın Çerçevesi ve Ödipal Anlatının Sınırları" ilerleyen yıllarda malum se-

beplerle siyasallaşan ve sulanan Orhan Pamuk eleştirisinin aksine, daha yazarın okuru afallamakla hayran kalmak arasında bıraktığı bir zamanda hem usule hem esasa ilişkin sert bir eleştiri yönelten; yazarın eleştirilmeden kabullenilmesine olduğu kadar saçma sapan gerekçelerle reddine de karşı çıkan; *Kara Kitap*'ı romans ve modernist roman bağlamında okuyan; onda gördüğü sevgisizlikten, merhametsizlikten, karamsarlıktan, estetize edilmiş şiddetten, kadın ve aşk söyleminden nefret edip narsisizm teşhisi koyan; söylem çeşitliliğinin ve ironinin ardına gizlenip kendi sözünü bulandıran postmodernizmin bu sorumsuzluğundan adeta tiksinen; daha moda olmadan yazarı Tanpınar'la aynı cümleye yerleştiren; sol tınıları *Eleştirirken*'deki diğer yazılara oranla belirgin biçimde daha kuvvetli; Pamuk özelinde eleştirdiği ve okuru özgürleştirmeyeceğini öne sürdüğü edebiyat anlayışına karşı panzehir sunan bir karşı-manifesto-yazı. “Modern Edebiyat ve Abdülhak Şinasi Hisar'ın Sözlü Yazı Serüveni” yazarın eserlerini modern estetik kalıplara göre yargılamanın yersizliğini vurgulayıp onları “sözlü kültür”, “döngüsel zaman” gibi kavramlarla okumayı öneren; eleştirinin Hisar'ın romanlarını eksik ve kusurlu bulmasındaki oryantalist tona dikkat çekerek bundan ders çıkarmayı öneren; yazarın ve modern aklın dünya kavrayışları arasındaki farkların altını çizen; Hisar'la Proust örneğinde olduğu gibi, yüzeysel benzerliklerin en derindeki karşıtlıkları nasıl örtbileceğini gösteren; yazının bütününe yayılan karşılaştırmayı minyatür-perspektif analogisiyle pekiştirerek zihinleri kışkırtan bir uyarı-yazı. “Romanının Kahramanı Fahim Bey” bir önceki yazıdaki yaklaşımı *Fahim Bey ve Biz* üzerinden somutlaştıran; Hisar'ın “romanın anayasası”na, modern/gerçekçi paradigmaya uymak gibi bir derdi olmaması bir yana, ona bir alternatif sunduğunu öne süren; Fahim Bey'e psikanaliz uygulamadaki yersizliğe işaret eden; eleştirinin bu durumu ıskalamasına hayıflanıp okurun da edebiyattan beklentilerinin modern/gerçekçi paradigma tarafından sınırlandırılmaması gerektiğini savunup Hisar'ın başarılı olduğu noktaları sıralayan bir yerli-yazı. “Kayıp Yazarın İzi, Elias'ın Gizi” edebiyat kamusuna bir oyun oynandığından şüphelenip bu oyuna hevesle katılan; “edebî aldatmaca” türünün dünyadaki örneklerine değinip edebiyat için işlevlerini belirten; kendi yazı serüvenini, yakaladığı ipuçları ve eleştiri-

rinin görevlerine dair gözlemlerle harmanlayıp bol soru soran; nihayetinde de oyunu oynayan yazarın profilini çıkarıp asıl kimliğine dair bir hipotez ortaya atan bir benzersiz-yazı. “Ali Teoman’ın El Çabukluğu” bir önceki yazının üzerinden on bir yıl geçip de, edebiyat kamusuna oyun etmiş olan Ali Teoman’ın bunu itiraf etmesi üzerine yazılan; oyunun hikâyesini aktarıp onu edebi aldatmacaların motivasyonları açısından sorgulayan; bu oyunbaz yazarın oyun mantığındaki soruna dikkat çeken; bir yandan da arka planda eleştirinin, oyun olduğu bu kadar kalın çizgilerle altı çizilmiş bir oyuna bigâneliğini ifşa ederek okuru içinde nefes almaya çalıştığı kültür adına karamsarlığa sevk eden bir sitem-yazı. “Narsisizmin Kurmacaları: Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Öykülerinde Metafizik ve Psiko-seksüel Çatışmalar” Türkçe edebiyattaki paradigma değişimini ve Tanpınar’ın keşfini çıkış noktası alan; yazarın edebiyatının “Avrupalı bir sorunsal”dan yola çıkarak kavranabileceğini öne sürüp onun “gelecekçi” algılanışına erken bir müdahalede bulunan; eleştirinin yazarın çelişkileriyle yüzleşmekten kaçındığını saptayan; yazarın karakterlerinin ikili doğalarıyla sorunlu psikoseksüellikleri arasında ilişki kuran; bu karakterlerde bazı ortak tutumlar gözlemleyerek bunları narsisist kişilik yapısıyla ilişkilendiren bir turfanda-yazı. “Hasta Saatler Bozuk Sihatler: *Enstitü* Sorununa Babasız Bir Yaklaşım” *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nün tarihsel/toplumsal bağlamlarda okunarak “hiciv” olarak tanımlanmasına karşı çıkıp bu türden bir eleştirel külliyatın sorunlarını dile getiren; Tanpınar’ın deyişyle “bizde âdet” olan üstünkörü okumanın ötesine geçme gerekliliğini vurgulayıp daha dikkatli okuma stratejileri uygulamak adına, romanlarında kullandığı teknik gereçleri ve simgeler dünyasını psikanaliz kavramlarıyla anlamlandırmaya çalışan; romanın meşhur bir sahnesini yakından okuyarak karakterin parçalanmışlığını gösteren, dolayısıyla da bu romanında Tanpınar’ın niçin eleştirinin ortalama olarak algılayageldiği üzere bir heccav pozisyonunda olamayacağını gerekçelendiren; yine de romanın tarihsel/toplumsal bağlamının konu dışılığı konusunda ikna ediciliğinden emin olamadığım bir kıskırtı-yazı. “Gizemli Bir ‘Yaz Gecesi’nde Freud, Joyce ve Tanpınar” Hoca’ya göre “edebiyatımızın en karmaşık öyküsü”nün psikanalitik kavramlar ışığında ve yazarın külliyatındaki simgeler dünyasına atıf-

la yakın okumasını yapan; Tanpınar'ın alımlanışının zamanla geçirdiği değişimin modern Türkçe edebiyattaki paradigma dönüşümüyle bağlantısına dikkat çekip edebiyat sosyolojisine şık bir pas atan; Türkiye'de modernist estetiğin başlangıç tarihini uzlaşımından çok daha gerilere çeken ve modernizmsiz Tanpınar eleştirisini sığ bulan; tek bir öyküden yola çıkarak Tanpınar karakterlerinde sık rastlanan özellikler hakkında bir mini katalog oluşturan; Freud ve Joyce'la girilen kavramsal ve metinler arası iş birliğiyle metnin anlamı belirsizleştirme ve erteleme taktiklerini sergileyerek sırrını kurcalayan; bilhassa modernist bir anlatıyı çözümlerken metne hangi soruların sorulabileceğini, nasıl yaklaşılacağını gözler önüne seren bir örnek-yazı. "Psikanalitik Eleştiri ve Tanpınar'ın Metinleri" psikanalitik eleştirinin düşebileceği tuzakları ve bu eleştiri anlayışı hakkındaki "yanılm"ları (*fallacy*) *Huzur* üzerinden açımlayan; roman üzerine yapılan yorumları kısaca özetleyip konumlandırmayı deneyen; eleştirmenlerin romanın baş kişisiyle fazlaca özdeşleşmelerinden kaynaklandığını öne sürdüğü bazı ıskalamaları ve aslında sorulması gerektiği halde sorul(a)mamış soruları listeleyen bir nefsimüdafa yazısı. "*Huzur*'u Mazmunlarıyla Okumak" Tanpınar çalışmalarında vitesi artırıp bir sonraki aşamaya geçebilmek için külliyyatının bütüncül bir örüntü haritasının çıkarılması gerekliliğinden yola çıkan; bu amaçla romanın sırrını barındırdığını düşündüğü ilk altı paragrafını yakından okuyarak yazarın Divan Şiirinin mazmunlarını "modernist bir dönüşüm"den geçirerek yarattığı nevi şahsına münhasır anlam dünyasına daha derinden nüfuz etme arzusunda; Franco Moretti dolayımıyla "ayrıntıların farkına varmak"la "bütünü gözden kaçırmamak" arasındaki dengeye dikkat çeken; Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerine, dijital teknolojilerin kullanılmasıyla bu bağlamda neler elde edilebileceğini işaret eden bir çağrı-yazı.

Hoca-Eleştirmen, Eleştirmen-Hoca

Gelelim faile. *Eleştirel*. Kalıplar karşısında bendeniz gibi alanın taşrasından gelen *tabula rasalara* görece ve bence tehlikeli bir imtiyaz sağlayan -ki bu ilerde Türkiye'deki özel üniversitelerde verilen lisansüstü eğitim bağlamında incelenmeli- tahammülsüzlük. *Kural-*

cı. Tüm öğrencilerine ve meslektaşlarına mutluluk getirmediğini bildiğim, ancak eğer icra ettiğimiz şey bir “meslek”se ve bizim bile altın bileziğimiz varsa sayesinde mümkün olabilmiş olan, her nasılsa *Eleştirirken*’deki yazılarda varlığını doğrudan hissettirmeyen yazım ve düşünce kılavuzu. *Titiz*. Bir kitabın iki basımı arasındaki noktalama farklılıklarının bile kaçamadığı radar. *Misyoner*. Yaşar Kemal üzerine doktora dersi açmaya, Leyla Erbil üzerine sempozyum düzenlemeye, Nâzım’ın mezarını ve Sait Faik’in adasını her yıl ziyaret etmeye üşenmeyen görev bilinci ve vefa. *Etik*. Öğrenci emeğinin üzerine çökmenin adeta mesleğin gereklerinden sayıldığı bir alanda yüksek lisans öğrencilerinin tezlerine verilen referanslar, en haklı ve/ya öfkeli olduğu anlarda bile karşısında konumlandığı eleştirinin hakkını teslim etme gayreti. *Yabancılaştırıcı*. Derslerde onun dikkatini çekmek veya gözüne girmek için Tanpınar’dan ve/ya psikanalizden söz edildiğinde gözlerinin önünden geçen, o zamanlar anlam veremediğim bulut; amansız özdeşleşmeci ve özdeşleştiricilere, tıpkı izlediği komikten hep aynı şeyleri yaparak kendisini gıdıklamasını bekleyen ağız açıklar gibi sizi bir jestin içine sıkıştırmadan rahat edemeyen entelektüel iklimin yerlilerine karşı mesafe arayışı. *Öznel*. Net bir biçimde sevilenler, sevilmeyenler, kızılanlar, hatta bazen toptan bir torbaya konup eleştiriden adeta kovularak suratına kapı çarpılanlar; aynı kişide vücuda gelmiş gülyüzlü ve çatık kaşlı iki eleştirmen; metne uygun kavram ve yaklaşımları bulmadaki bariz maharete rağmen ortada olan, niçin psikanalitik kavramları davet eden yazar, metin ve karakterlerin -istisnasız- (pek de) sevilmeyenler kategorisine girdiği sorusu, ya da tam tersi. *Politik*. Öğrenciyken görmekte zorlandığım, fakat şimdi aslında ta başından beri orada olduklarını hicap içerisinde fark ettiğim değerler; bilhassa Cumhuriyet’le ilgili olanlar karşısında ikircikli duygular beslediğim, anlayabildiğim inansam da katılmakta zorlandığım değerlendirmeler. *Israrlı*. Fikirden, hattan, damardan kolay kolay vazgeçmeyen bir dikkat. *Kışkırtıcı*. Betimlemekle yetinmeyen metinler; karşı çıkılabilir, kızılabilir, sorgulanabilir, tam da eleştirinin işlevini yerine getiren iddialar.

Bir zamanların genç eleştirmeni, şimdinin orta yaşlı, “öğrencisiz” hocası olarak kafamda tuhaf bir soru: Eleştirmenliğin en fennî tarafı nedir, Süha Hocam?

KAYNAKÇA

Dirlikyapan, J. Ö. (2018, 28 Haziran). Eleştirirken Hep Yeniden Düşünmek. Erişim <http://t24.com.tr/k24/yazi/elestirirken-hep-yeniden-dusunmek>,1054

İleri, S. (2018, 28 Haziran). 'Eleştirirken': Çağdaş Edebiyatımıza Katkı. Erişim <http://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/elestirirken-cagdas-edebiyatimize-katki-40880115>

Oğuzertem, S. (2018). *Eleştirirken: Modern Türkçe Edebiyat Üzerine Yazılar*. İstanbul: İletişim.